

BENJAMIN ZAJC: Korunova in Jovanovičeva vizija *Hlapcev*: primerjalna analiza dveh uprizoritev iz leta 1980

Cankarjevi *Hlapci* so na slovenskih profesionalnih odrih doživeli že več kot trideset uprizoritev in rekli bi lahko, da je večina uprizoritev težila k novemu pogledu na to krono slovenske dramatike. Vendar pa je bila šele sezona 1980/81 tista, ki je na *Hlapce* posvetila z novo lučjo in jih ovenčala še z lovoriko premika sodobnega slovenskega gledališča. Z le nekajdnevno razliko sta se namreč v Mestnem gledališču ljubljanskem (11. 10. 1980) in Drami SNG v Ljubljani (17. 10. 1980) odvili dve premieri *Hlapcev*. V režijska ringa sta stopila Dušan Jovanović in Mile Korun ter ponudila možnost primerjalne analize dveh ikoničnih predstav, ki je v slovenskem prostoru redka, če ne celo edina. Prispevek analizira obe uprizoritvi, postavlja ju v kontekst takratnega časa, režijskih opusov in ju primerja skozi oči sodobnega gledalca.

Benjamin Zajc je študent tretjega letnika dramaturgije in scenskih umetnosti na UL AGRFT. Njegovo polje zanimanja sega od dramatike in scenaristike, režije in praktične dramaturgije do kritike. Svoje kritiške, reportažne in druge prispevke je objavil v različnih publikacijah (spletna kulturna platforma Koridor – križišča umetnosti, bilten Festivala Borštnikovo srečanje idr.).

EVA KUČERA ŠMON: Cankarjevi *Hlapci* v formatu sodobne režije

Prispevek se loti analize režijskih in odrskih prijemov v dveh (sodobnih) odrskih postavitvah Cankarjevih *Hlapcev*: tisti iz leta 2010, ki jo podpisuje režiser Matjaž Berger, in tisti iz leta 2015, katere konceptualna zasnova pripada Sebastijanu Horvatu. Kljub temu da sta postavitvi predstavljeni skupaj, glavna težnja nikakor ni njuna primerjava. Analiza zajame naslednja vprašanja: kakšne razsežnosti ponuja Cankarjeva tekstualna predloga, kako odzvanja v današnjem času, ki se zdi politično še bolj onesnažen kot Cankarjev, kako se režiserji spopadejo s klasičnim slovenskim tekstom, ali je njegova posodobitev ključnega pomena za uspešno odrsko realizacijo, ali je interpretacija Cankarja mogoča s pomočjo evropskih mislecev, kako Cankarja danes vidi sodobna publika in kako neko vrsto iznakaženja tradicije – zavoljo njene adaptacije – razume gledalec.

Eva Kučera Šmon je študentka tretjega letnika dramaturgije in scenskih umetnosti na UL AGRFT. Po končanem dodiplomskem programu želi nadaljevati s študijem kulturnega menedžmenta ali (operne) dramaturgije v Pragi. Leta 2018 je v SNG Opera in balet Ljubljana opravila študijsko asistenco pri postavitvah oper *Macbeth* in *Hoffmanove pripovedke*.

Programski list simpozija **Stoletje Hlapcev**

Uredila: Ana Perne

Lektoriral: Andraž Polončič Ruparčič

Oblikoval: Andrej Ovsec

Izdal: SLOGI, zanj Mojca Jan Zoran

Simpozij

STOLETJE HLAPCEV

v organizaciji

Slovenskega gledališkega inštituta (SLOGI)

in Akademije za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani (UL AGRFT)

Četrtek, 8. novembra 2018,

dvorana Slovenskega gledališkega inštituta (1. nadstropje, Mestni trg 17, Ljubljana)

Nemalo znamenitih replik iz danes kanonizirane drame Ivana Cankarja je že ob nastanku sprožilo burne odzive, kar je vplivalo na samo uprizarjanje dela. Pravzaprav je Cankar zaplete napovedal že ob zasnovi *Hlapcev*. Svojemu založniku je septembra 1909 pisal: »Drama bo napravila večji kraval nego 'Za narodov blagor'. Naredil sem veren portret naših sedanjih nadvse umazanih političnih razmer. Če pride na oder, bodo tulili; in priti mora!«

Vladna cenzura je, kot zapiše drugje, »osumila celih – 62 mest«, »odstavkov, ki so bajè nevarni za javni mir in red«, in tako preprečila načrtovano uprizoritev v Ljubljani. Ob izidu drame konec januarja 1910 se je še zaostriilo: eno izmed neugodnih kritiških mnenj je spodbudilo klerikalno učiteljstvo k objavi protesta z javnim pozivom deželni vladi, »naj zabrani, da se omenjeno grdenje učiteljstva ne bo smelo javno uprizarjati«. Vrstili so se polemični odzivi in usoda *Hlapcev* je bila odločena: še dolgo niso ugledali luči odra.

Uprizoritve Cankar za časa življenja ni doživel in tudi ljubljansko gledališče, katerega svež začetek je zaznamovala preselitev delovanja iz stavbe današnje Opere v današnjo Dramo, se v prvi povojni sezoni ni odločilo zanjo. *Hlapci* so odrski krst naposled dočakali v obnovljenem Slovenskem gledališču v Trstu 31. maja 1919 v režiji Milana Skrbinška.

Gre samo za to, da odkrijemo v Hlapcih tisto, kar naš čas v njih lahko odkrije – in kar pretekli čas še ni mogel odkriti – in kar prihodnji čas ne bo več mogel odkriti. Ker bo pač spet odkrival nekaj novega, za svoj čas!
Mile Korun, 1967

V Cankarjevem letu, ko obeležujemo stoletnico dramatikove smrti, bomo na priložnostnem simpoziju pregledali skorajšnje stoletje uprizarjanja slovenskega kanonskega besedila; obdobje, v katerem se je v slovenskih profesionalnih gledališčih zvrstilo prek 30 uprizoritev *Hlapcev*. Na njihovo uprizarjanje želimo pogledati z različnih vidikov (interpretativnih, širše in ožje gledaliških, družbenokontekstualnih idr.) ter v sledenju posameznim pristopom, bolj ali manj korenitim avtorskim obdelavam igre pa tudi fenomenu vnovičnih režijskih branj istega besedila podati sliko stoletnega gledališkega uresničevanja *Hlapcev*, ki je v svojih mejnikih zaznamovalo tudi razvojno pot slovenskega gledališča.

Vodji simpozija: **Ana Perne** (SLOGI) in **Blaž Lukan** (UL AGRFT)

Program simpozija

9.30 Registracija udeležencev simpozija

9.45 Odprtje simpozija

10.00–10.20 ROK ANDRES: Sto let kritiške recepcije uprizoritev Cankarjevih *Hlapcev*

10.20–10.40 Dr. BLAŽ LUKAN: Uprizarjanje *Hlapcev* skozi stoletje (nekaj marginalij)

10.40–11.00 Mag. ANA KOCJANČIČ: Različne scenografske postavitve Cankarjevih *Hlapcev*

11.00–11.20 Dr. NINA ŽAVBI MILOJEVIČ: Odrski govor nekoč in danes na primeru uprizoritev Cankarjevih *Hlapcev*

11.20–11.30 Odmor

11.30–11.50 Dr. TOMAŽ TOPORIŠIČ: Interpreti in reinterpreteri *Hlapcev*

11.50–12.10 Dr. IGOR ŽUNKOVIČ: Recepcija Korunovih uprizoritev *Hlapcev*: družbeni odmev in vpliv

12.10–13.00 Razprava o prispevkih dopoldanskega dela simpozija (Vodi: Ana Perne)

13.00–14.00 Odmor za kosilo

14.00–14.20 Dr. ALDO MILOHNIČ: Pariški *Hlapci*

14.20–14.50 Pogovor z JANEZOM PIPANOM, režiserjem zadnje uprizoritve *Hlapcev*

14.50–15.10 Mag. SEBASTIJAN HORVAT: *Hlapci* in sodobna gledališka stvarnost

15.10–15.20 Odmor

15.20–15.50 Predvajanje odlomkov iz različnih uprizoritev *Hlapcev*

15.50–16.10 BENJAMIN ZAJC: Korunova in Jovanovičeva vizija *Hlapcev*: primerjalna analiza dveh uprizoritev iz leta 1980

16.10–16.30 EVA KUČERA ŠMON: Cankarjevi *Hlapci* v formatu sodobne režije

16.30–17.00 Razprava o prispevkih popoldanskega dela simpozija (Vodi: Blaž Lukan)

17.00 Zaključek simpozija

Pogovor z JANEZOM PIPANOM, režiserjem zadnje uprizoritve *Hlapcev*

»Izvornega teksta seveda ni: obstajajo samo interpretirana, brana besedila. To vemo že dolgo. Če se človek obremeni s temi vprašanji, to lahko pelje v katastrofo. Na splošno se mi zdi bistveno bolje izhajati iz primarnega gradiva, potem pa premisliti tudi vse interpretacije, vsa branja, ki so že bila opravljena. V primeru Cankarjevih *Hlapcev* se mi je že na začetku pokazala velika razlika med tem, kaj ta drama je, in tem, kako so jo interpretirali, pa čeprav so številne interpretacije danes enako kanonične kot drama sama. Morda so še pomembnejše in nosijo še večjo težo, ker pričajo o tem, kako kompleksno delo je Cankar dobesedno izlil na papir. *Hlapci* so že sto let predmet razprav tako v filozofskih seminarjih kot v komparativističnih predavalnicah, v spomin pa so se zapisale tudi nekatere epohalne odrske uprizoritve te drame. Vsak od teh prostorov dramo razume na popolnoma drugačen način in jo drugače polaga na tloris vsakokratne aktualnosti.« Režiser Janez Pipan v intervjuju Ane Jurc za spletni portal MMC RTV Slovenija ob premieri *Hlapcev* leta 2017 o (ne)možnosti vrnitve k »izvornemu« Cankarju oziroma o nadaljevanju pletenja kompleksne mreže (uprizoritvenih) interpretacij besedila.

Janez Pipan je študiral na UL AGRFT, kjer je danes izredni profesor za področje gledališke in radijske režije. Prvo nagrado je prejel že za režijo diplomske predstave, in sicer leta 1979 Borštnikovo nagrado za najboljšo uprizoritev v celoti. V poznejših letih je prejel več Borštnikovih nagrad za režijo, leta 1993 tudi nagrado Prešernovega sklada. Po študiju je bil dobro desetletje režiser in dramaturg Slovenskega mladinskega gledališča, nekaj let zatem je prevzel vodenje ljubljanske Drame in bil njen ravnatelj poldrugo desetletje. Pozneje se je posvetil režiji; sodeloval je z različnimi gledališči, v letih 2008–2015 je bil kot režiser zaposlen v Slovenskem ljudskem gledališču Celje.

Mag. SEBASTIJAN HORVAT: *Hlapci* in sodobna gledališka stvarnost

»Mislim, da živimo v na videz osvobojenem demokratičnem svetu, ampak primeži ideologije kakor da še nikoli prej niso bili trši. Vsi vemo vse, oblast in država, kolikor ju je, imata prijazen, *kul* videz, prostorov svobode pa je vse manj. Za vsako udejanjanje *parésie* se kaznuješ sam, še preden jo udejanjiš. V naše duše smo sploščili že toliko odpadkov in digitaliziranih stališč in mnenj, da razpiranje suknje skoraj nima več smisla. Tudi gledališče postaja del avratične atmosferske estetske zabave za izobražene in izkušene gledalce, ki pridejo po estetsko sprostitev. In tudi ta mala poplava benignih političnih predstav je del te ideologije.« To je odgovor na vprašanje, ali je Cankar, ki velja za enega prvih pravih slovenskih intelektualcev – v modernem pomenu – in ki je odmevno posegal v kulturno, družbeno in politično dogajanje svojega časa, na Slovenskem danes sploh (še) mogoč. Odlomek iz intervjuja Ženje Leiler z režiserjem Sebastijanom Horvatom za časopis *Delo* ob premieri uprizoritve *Hlapci* v Slovenskem stalnem gledališču v Trstu leta 2015.

Sebastijan Horvat je študiral gledališko in radijsko režijo na UL AGRFT, kjer je leta 2004 z delom *Prostor med besedo in telesom* dokončal magistrski študij in se leto pozneje zaposlil; kot izredni profesor je mentor študentom gledališke režije. Leta 1997 je soustanovil neodvisni gledališki zavod E.P.I. center, v okviru katerega so nastali številni raziskovalni gledališki projekti. Za svoje režijsko delo je prejel več nagrad, med drugim leta 2005 nagrado za mladega režiserja na festivalu Salzburger Festspiele in leta 2008 nagrado Prešernovega sklada za gledališke režije v zadnjih dveh letih.

Dr. ALDO MILOHNIČ: Pariški *Hlapci*

Po celjski (iz leta 1946) je bila uprizoritev *Hlapcev* v Drami SNG v Ljubljani (1948) druga povojna uprizoritev te Cankarjeve igre. Predstava v režiji Slavka Jana še danes velja za vidnejši dosežek slovenskega gledališča realistične smeri. Veliko priznanje ji je prineslo gostovanje na 3. mednarodnem gledališkem festivalu v Parizu (Festival international d'art dramatique de la ville de Paris) od 1. do 3. julija 1956, ki je sicer predhodnik festivala Gledališče narodov (Théâtre des Nations) v organizaciji Mednarodnega gledališkega inštituta (ITI). *Hlapci* naj bi poželi vsesplošno odobravanje francoskih in drugih medijev, pariška publika pa naj bi igralce nagradila z aplavzi na odprti sceni in z navdušenim vzklikanjem. Po drugi strani pa je bil obisk dokaj slab: na prvi predstavi je bil avditorij Théâtre Sarah Bernhardt zaseden okoli dveh tretjin, na naslednjih dveh pa samo okoli ene tretjine. Po domačih kuloarjih so se tako razširile novice o domnevnem neuspehu tega gostovanja, kar je zelo vznejevoljilo dramaturga in umetniškega vodjo Drame SNG v Ljubljani Lojzeta Filipiča, ki se je v *Naših razgledih* pritoževal nad »tragikomično« situacijo, da »prvič v zgodovini pride slovensko gledališče s slovenskim pisateljem v kulturno središče sveta, doživi tam vsesplošno in nedeljeno priznanje in triumf, doma pa se najdejo ljudje, ki iz tega brijejo norce«. Več kot šestdeset let pozneje je seveda težko zanesljivo ugotoviti, ali je bilo to gostovanje res »triumf« slovenskega (in s tem tudi jugoslovanskega) gledališča ali pa je morda kaj resnice tudi v »kavarniških natolcevanjih« o spodletelem nastopu na pariškem festivalu. Prispevek predstavlja ugotovitve, do katerih je pripeljal pregled dostopnega dokumentarnega in arhivskega gradiva o tej uprizoritvi *Hlapcev* in o njenem gostovanju v Parizu.

Aldo Milohnič je izredni profesor na UL AGRFT, kjer predava zgodovino gledališča. Od leta 2013 je predstojnik tamkajšnjega Centra za teatrologijo in filmologijo. Je urednik številnih zbornikov in tematskih števil kulturnih časopisov, soavtor več knjig, avtor številnih znanstvenih in strokovnih člankov ter avtor znanstvenih monografij *Teorije sodobnega gledališča in performansa* (2009) in *Umetnost v času vladavine prava in kapitala* (2016). Področja njegovega raziskovalnega dela so zgodovina in teorija gledališča, sodobne performativne prakse ter sociologija kulture in umetnosti.

Ansambel ljubljanske Drame na gostovanju v Parizu. Fotografija: Marijan Pliberšek. Vir: Ikonoteka SLOGI – Gledališki muzej.

Povzetki prispevkov in predstavitev referentk ter referentov

ROK ANDRES: Sto let kritiške recepcije uprizoritev Cankarjevih *Hlapcev*

Prispevek se na pregleden način v celoti posveča stoletnici uprizoritev *Hlapcev* Ivana Cankarja, njihovi uprizoritveni in kritiški recepciji. Od praižvedbe v Trstu, 31. maja 1919, se je v slovenskih profesionalnih gledaliških zgodilo več kot trideset uprizoritev, kar *Hlapce* gotovo uvršča med bolj uprizarjana slovenska dramska dela (številka bi bila še mnogo večja, če bi dodali tudi amaterske uprizoritve). Poseben politično-socialno-ideološki naboj so nosili že od nastanka, dodaten zagon v njihovi recepciji pa se je zgodil med drugo svetovno vojno in po njej, ko so citati in uprizoritve presegli gledališki okvir ter postali del diskurza, nepovratno povezanega z OF in nato s socialistično revolucijo. Zgodovina uprizoritev Cankarjevih *Hlapcev* je pestra, saj najdemo najbolj klasične (historične) uprizoritve, politično angažirane, dekonstrukcije in mestoma tudi postavitve, ki zaradi kanonizacije besedila postajajo skoraj sakralne. Konkretno dramsko besedilo z množico uprizoritev gradi kompleksen sistem znakov in pomenov, ki jih prispevek reflektira. Obenem pa prispevek poskuša rekonstruirati zgodovinski prostor-čas, v katerem se je določena uprizoritev (ali serija uprizoritev) zgodila. Bolj poglobljeno se ustavi pri pomembnejših režiserskih imenih (Skrbinšek, Delak, Jan, Korun, Jovanović, Berger, Horvat ...) ali izstopajočih uprizoritvah. Vsako obdobje *Hlapcev* postavlja v nove kontekste, uprizoritve jih pogosto preizprašujejo, kritiška in druga javnost vsako naslednjo postavitev pričakuje z neprimerno večjim zanimanjem kakor sorodne klasike. Interpretacije besedila, ki so se zgostile v uprizoritvah, lahko pomagajo slediti (zgodovinskemu) razvoju slovenskega gledališča, prek poudarkov določajo posebnosti posameznega obdobja, predvsem pa vedno na novo odkrijejo že pregovorno Cankarjevo diagnozo slovenskega naroda.

Rok Andres je leta 2014 končal študij dramaturgije na UL AGRFT. Kot dramaturg ali asistent je (so)deloval pri predstavah več slovenskih gledališč (Drama SNG Maribor, PG Kranj, MGL, SNG Drama Ljubljana, Gledališče Koper ...). Sodeluje tudi z različnimi festivali kot sodelavec ali član žirij, je avtor znanstvenih člankov v različnih publikacijah in konferenčnih zbornikih ter strokovnih besedil, še posebej za gledališke liste. V letih 2014–18 je bil zaposlen kot asistent, mladi raziskovalec na Univerzi v Novi Gorici, kjer končuje doktorsko disertacijo. V raziskovalnem delu se posveča slovenski dramatik in gledališču ter recepciji evropske dramatike v slovenskem kulturnem prostoru.

Dr. BLAŽ LUKAN: Uprizarjanje *Hlapcev* skozi stoletje (nekaj marginalij)

Uprizoritve Cankarjevih *Hlapcev* so razporejene po celotnem 20. stoletju oziroma po vseh sto in še nekaj letih od njihovega nastanka/knjižne izdaje leta 1909/10 (obletnica prve, tržaške uprizoritve leta 1919 bo naslednje leto). Bilo jih je 35, s čimer *Hlapci* niso najbolj uprizarjan Cankarjev tekst, čeprav nemara najbolj značilen oziroma eden najbolj »slovenskih« tekstov v korpusu slovenske dramatike. Če pregledamo frekvenco uprizoritev *Hlapcev* po stoletju, najdemo nekaj zanimivih značilnosti, ki jih prispevek razgrinja z uporabo neke vrste »kreativne statistike«. V poskusu odgovora na vprašanje, kako so različni časi (tako v gledališkem kot idejnem smislu) razumeli *Hlapce*, prispevek pregleda nekatere najznačilnejše kritike uprizoritev. Omeji se na pregled obravnave t. i. »Jermanovega problema«, njegove hamletovske tragike, značilnih dualizmov v režijskih postavitvah (npr. med stilizacijo in realizmom, razmerja med Jermanom in župnikom pa med dramo, satiro in burko ipd.). Na koncu ugotavlja, da so *Hlapci* močno zasidrani v slovensko kulturo, gledališče, morda slovensko naturo kot tako.

Blaž Lukan je doktor dramaturgije, dela kot praktični dramaturg v gledališču in pri filmu, piše gledališke kritike, spremne besede v knjižne objave dram in strokovnih besedil slovenskih in tujih avtorjev ter znanstvene razprave s področja dramatike in teorije scenskih umetnosti. Je docent za dramaturgijo na UL AGRFT. Napisal je več knjig, med njimi sta *Slovenska dramaturgija: dramaturgija kot gledališka praksa* (2001) in *Performativne pisave: razprave o performansu in gledališču* (2013).

Mag. ANA KOCJANČIČ: Različne scenografske postavitve Cankarjevih *Hlapcev*

Prispevek osvetljuje najizrazitejše scenografije Cankarjevih *Hlapcev* na slovenskih odrih, ki so bile v času nastanka tudi odgovor na sočasno likovno in arhitekturno dogajanje. Zgodnejše scenske podobe *Hlapcev* so zasnovali režiserji sami (M. Skrbinšek, O. Šest, F. Delak). Do danes pa je pri 35 uprizoritvah sodelovalo 17 različnih scenografov, med njimi večkrat Viktor Molka, Ernest Franz, Meta Hočevar, Janja Korun idr. Znamenita uprizoritev Cankarjevih *Hlapcev* na odru ljubljanske Drame iz leta 1948 je bila prelomna tudi v scenografiji. Scenograf Molka je odrski prostor osnoval v realističnem stilu in ga gradil s plastično sceno. Ta se je zlila z realizmom Janove režije. Tridimenzionalna plastična scenska postavitvev, ki je uspela tako doma (Prešernova nagrada Molki za scenografijo) kot na tujem (ob gostovanjih v Zagrebu /1949/, Beogradu /1954/ in na 3. mednarodnem gledališkem festivalu v Parizu /1956/), je odmevala v scenskih postavitvah vse do leta 1965. Tedaj je scenograf Lavrenčič na tržaškem odru postavil novo scensko zasnovo v avantgardnem stilu, ki je spominjala na predvojne scenske osnutke Avgusta Černigoja. S Korunovimi uprizoritvami *Hlapcev* smo dobili režiserja, ki je to delo sam oziroma v sodelovanju s scenografi (Kump, J. Korun, Hočevar) uprizoril kot avtorsko (odrsko) celoto v štirih različnih postavitvah na profesionalnih odrih. S scenografskimi elementi je simbolno dopolnjeval besedilo, režijo in dogajanje na odru. Razvoj sodobnih scenskih postavitvev so nakazale scenografija *Hlapcev* v Bergerjevi režiji (*Hlapci/Komentirana izdaja*) na odru Anton Podbevšek Teatra (2010), scenografija Petre Veber na novogoriškem odru (2011) in zadnja scenska postavitvev Sanje Jurca Avci na odru ljubljanske Drame (2017).

Ana Kocjančič je umetnostna zgodovinarica in raziskovalka zgodovine scenografije na Slovenskem. Leta 2006 je na Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani opravila magisterij na temo *Scenografija v slovenskih dramskih gledališčih med obema vojnama (1918–1941)*. Od tedaj raziskuje zgodovino slovenske scenografije in njeno povezavo z razvojem slovenske likovne umetnosti ter vplive evropskih gledaliških gibanj in evropske likovne umetnosti na njen razvoj. V letih 2006–2009 je bila strokovna sodelavka za področje scenografije in gledališke tehnike pri nastajanju *Gledališkega terminološkega slovarja*, ki je nastajal in izšel (2007, 2011, 2013) pri ZRC SAZU v Ljubljani. Je avtorica člankov ter televizijskih in radijskih oddaj o razvoju slovenske scenografije.

Dr. NINA ŽAVBI MILOJEVIČ: Odrski govor nekoč in danes na primeru uprizoritev Cankarjevih *Hlapcev*

Prispevek prikazuje razvoj odrskogovorne estetike na slovenskih profesionalnih odrih na primeru uprizoritev Cankarjevih *Hlapcev*. S pomočjo metodologije, podrobneje razvite v doktorski disertaciji avtorice tega prispevka z naslovom *Govorna interpretacija dramskih besedil na primeru uprizoritev Hlapcev Ivana Cankarja*, prikazuje različne možnosti jezikovne in govorne realizacije (odrskega govora) dramskega besedila, ki upošteva preostale uprizoritvene dejavnike (luč, glasba, gib, scena, kostumi ipd.) in je usklajena z režijskim konceptom uprizoritve. Na začetku predstavlja metodo raziskovanja odrskega govora – kombiniranje t. i. slušnozaznavne metode z objektivno računalniško analizo odrskega govora s programom Praat. Nadalje poskuša na kratko razložiti, kako se je odrski govor spreminjal skozi zgodovino (na podlagi raziskav Katarine Podbevšek). Nato na primeru nekaterih uprizoritev v obdobju 50 let (od 1967 – uprizoritev režiserja Slavka Jana s prvim ohranjenim videoposnetkom celotne uprizoritve *Hlapcev* – do danes) prikazuje, kakšen je odrski govor v posameznih uprizoritvah in kako se vključuje v uprizoritev. V zaključkih ugotavlja, da sta se jezik in odrski govor spreminjala glede na zgodovinsko (tudi umetnostno) obdobje, različne režijske usmeritve, spremembe v gledališki govorni estetiki ipd. Proučevane uprizoritve Cankarjevih *Hlapcev* pa potrjujejo, da se odrski govor spreminja – od patetičnega do asketskega govornega sloga. Sprememba se kaže predvsem v (ne)intenzivnosti uporabe prozodičnih (premor, intonacija, register, barva glasu, hitrost govora ipd.) in vidnih neverbalnih (mimika, geste, premikanje v prostoru) sredstev govora. Za pomembne se izkažejo vloga režiserja, lektorja in govorna ustvarjalnost posameznega govornega interpreta.

Nina Žavbi Milojevič se je šolala na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je diplomirala iz slovenistike in sociologije. Podiplomski študij je nadaljevala na isti fakulteti, kjer je magistrirala iz sociologije kulture (tema nacionalnega državljanstva in globalizacije); doktorirala pa je leta 2016 na slovenistiki pod mentorstvom Katarine Podbevšek – doktorska disertacija poskuša na objektivni način proučevati odrski govor. Zaposlena je kot asistentka za področje govora na Katedri za govor UL AGRFT. Raziskovalno se ukvarja z odrskim govorom, udeležuje se simpozijev in konferenc doma in v tujini ter objavlja znanstvene prispevke.

Dr. TOMAŽ TOPORIŠIČ: Interpreti in reinterpreti *Hlapcev*

Skorajda sto let nas loči od prve, posthumne uprizoritve Cankarjevih *Hlapcev*, verjetno najbolj citiranega in parafraziranega, hkrati pa tudi najbolj politično izpostavljenega in s strani politikov zvulgariziranega Cankarjevega dela, ki je na krstno izvedbo (najprej v Trstu, potem Zagrebu in končno še v Ljubljani) čakalo kar devet let. To je izziv, ki omogoča panoramski in hkrati podrobnejši pogled na teoretična in kreativna ukvarjanja s to mogoče najbolj politično Cankarjevo dramo. Za vodilo si prispevek vzame naslov slovite knjige Dušana Pirjevca *Hlapci, heroji, ljudje* iz prelomnega leta 1968, da bi sledil, kako branja *Hlapcev* bodisi zanikajo bodisi vzpostavljajo »literaturo kot avtonomni moment resnice« (Pirjevec). Hkrati prispevek želi prikazati transformacije Cankarjeve misli v interpretacijah ter reinterpretacijah na papirju in na odru. Kljub temu da ga v prvi vrsti zanimajo odrska utelešenja tega kanoniziranega dela, se zavestno loti še precej neraziskanih možnih vzvratnih vplivov interpretov Cankarjeve igre na njene uprizoritve. Tako kot je pot do adekvatnih uprizoritev Cankarjevih *Hlapcev* zamotana, nam številne razprave Vladimirja Kralja, Antona Slodnjaka, Janka Kosa, Dušana Pirjevca, Tarasa Kermaunerja, Tineta Hribarja, Primoža Kozaka, Lada Kralja, Marka Slodnjaka, Denisa Poniža in drugih razpirajo nove in nove literarne tipologije in interpretacije, ki nas lahko pripeljejo do specifik gledaliških utelešenj, ideografskih kreativnih procesov ter nas nagradijo z uvidi v množstvo detajlov, ki proizvajajo nove in nove pomene. S pomočjo interpretov Cankarja v knjigah in revijah, hkrati pa tudi na odrih slovenskih gledališč (od Skrbinška, Šesta, Jana, Koruna, Jovanovića do Horvata, Bergerja in Pipana), skuša prispevek odkriti nekaj novih dimenzij tega klasičnega teksta.

Tomaž Toporišič je dramaturg in gledališki teoretik, izredni profesor za področje dramaturgije in scenskih umetnosti na UL AGRFT, kot gostujoči predavatelj pa izvaja tudi predmet Sociologija gledališča na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Je avtor številnih razprav in znanstvenih monografij o gledališču in uprizoritvenih praksah: *Med zapeljevanjem in sumničavostjo, slovensko gledališče druge polovice XX. stoletja* (2004), *Ranljivo telo teksta in odra* (2007), *Levitve drame in gledališča* (2008), ter sourednik monografij *Drama, tekst, pisava* (2008) in *Occupying Spaces: Experimental Theatre in Central Europe* (2010). Za svoje delo je prejel več nagrad.

Dr. IGOR ŽUNKOVIČ: Recepcija Korunovih uprizoritev *Hlapcev*: družbeni odmev in vpliv

Mile Korun je eden od najmarkantnejših slovenskih režiserjev v zadnjih sedmih desetletjih in njegove uprizoritve Cankarjevih del so v slovenski gledališki javnosti pustile neizbrisen pečat. S tega vidika so še posebej zanimivi *Hlapci*, ki jih je na slovenskih profesionalnih odrih režiral štirikrat (1967, 1980, 1990 in 1995), uprizoritve pa uokvirjajo tri desetletja razvoja slovenskega gledališča in njegove družbene vloge. Pričujoči prispevek, sklicujoč se na hipotezo o letu 1991 kot prelomnici v dožemanju družbene vloge literature ter osemdesetih letih kot ključu za razumevanje poosamosvojitvene literature, sistemsko analizira recepcijo štirih Korunovih uprizoritev *Hlapcev* z vidika njihovega družbenega odmeva. Primarni vir analize so časopisni odzivi in recenzije posameznih uprizoritev, ne pa strokovne in znanstvene analize Cankarjevih in (tudi) Korunovih *Hlapcev*, četudi oboje v največji možni meri upošteva sklepni sintetični premislek, saj izhajamo iz predpostavke, da družbeni odmev najrealneje odražajo odzivi, ki so namenjeni širši, ne strokovni javnosti. Cilj analize je dognati, ali obstajajo vzporednice med odzivi na Korunove režije *Hlapcev* v različnih časovnih obdobjih in literarno- ter gledališkozgodovinskimi dognanji o razvoju razmerja med gledališčem in družbo v drugi polovici 20. stoletja.

Igor Žunkovič od leta 2013 dela kot asistent in raziskovalec na Oddelku za primerjalno književnost ter na Znanstvenem inštitutu Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Prevedel je knjigi *Kako se literatura igra z možgani* Paula Armstronga in *O izvoru zgodb* Briana Boyda ter je avtor knjige *Evolucija in literatura: literarni darvinizem v precepu literarne vede*. Ukvarja se z raziskovanjem razmerij med literaturo in znanostjo – še posebej med fiziko in literaturo ter biologijo in literaturo –, z nevropoetiko, literarnim darvinizmom, kognitivnimi pristopi k literaturi druge generacije in s sodobno slovensko dramatikom.